

ΝΕΟΣ ΕΛΛΗΝΟΜΝΗΜΩΝ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΣΥΝΤΑΣΣΟΜΕΝΟΝ ΚΑΙ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ

ΥΠΟ

ΣΠΥΡ. Π. ΛΑΜΠΡΟΥ

15
1921

ΦΩΤΟΤΥΠΙΚΗ ΑΝΑΤΥΠΩΣΙΣ * 1969 * RÉIMPRESSION ANASTATIQUE

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ÉDITIONS

ΒΑΣ. Ν. ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ

BAS. N. GRÉGORIADÈS

Ε.Υ.Δ. της Κ.τ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

ΑΓΝΩΣΤΟΝ ΕΡΓΟΝ ΖΑΧΑΡΙΟΥ ΓΕΡΓΑΝΟΥ

Περὶ τῶν βίβλου καὶ τῶν ἔργων τοῦ Ζαχαρίου Γεργανοῦ 1 ἀρκυσάσ λ.α.μ.β.άνομεν εἰδήσεις ἐκ τοῦ ἔργου τοῦ Fabricius 2, Ζαβόρα 3, Παπαδόπουλου Βρετοῦ 4, Σάθα 5, Α. Δημητράκου 6 καὶ μάλιστα τοῦ E. Legrand 7. Ἐκ τῶν ἔργων τούτων πληροφορούμεθα, ὅτι ὁ Γεργανός ἐξ Ἄρτης καταγόμενος 8 καὶ ἐν Γερμανίᾳ ἰδίᾳ σπουδάσας, ἐγένετο ἔπειτα ἐπίσκοπος Ἄρτης καὶ ἔγραψε χριστιανικὴν Κατήχησιν 9 ἐκδόθεισιν τύποις τῷ 1622 καὶ ἐπεμελήθη τῆς ἐκδόσεως τῆς Καινῆς Διαθήκης 10 τῆς γενομένης τῷ 1622. Ὅτι ὁ Γεργανός εἶχε διαμαρτυρομένας ἰδέας ἀποδεικνύει ἡ Κατήχησις αὐτοῦ

1. Ἐν τοῖς χειρογράφοις γράφεται τὸ ὄνομα αὐτοῦ Γεργανός, Γεργᾶνος καὶ Γεργανος, αὐτὸ δὲ τοῦτο παρατηρεῖται καὶ ἐν τοῖς διὰ τοῦ τύπου ἐκδοθεῖσιν ἔργοις αὐτοῦ.

2. Fabricius—Haries τομ. 10 σελ. 627 καὶ 11 σελ. 722.

3. Ν. Ἑλλ. σελ. 303.

4. Ν. Φιλ. τομ. 1 σελ. 186.

5. Ν. Φιλ. σελ. 308.

6. Περσοθῆκαι καὶ διορθώσεις σελ. 47.

7. Bibl. Hell. τοῦ 17 αἰῶνος τομ. 1. σελ. 155, 159—170 καὶ 285—288.

8. Ἐν τῇ ἐκδόσει τῆς Κατηχήσεως ἀναγινώσκομεν «Ζαχαρίου Γεργανοῦ εὐγενοῦς ἐκ τῆς ὑπερφύμου Ἄρτης» καὶ ἐν τῇ τῆς Καινῆς Διαθήκης Ἐπιμελεῖα Ζαχαρίου Γεργανοῦ εὐγενοῦς ἐκ πόλεως Ἄρτης». Ἐπίσης ὁ Ματθαῖος ὁ Καρυοφύλλης ἐν τῷ ἐλέγχῳ αὐτοῦ τῆς κατηχίσεως τοῦ Γεργανοῦ ἀναφέρει ὅτι οὗτος κατήγετο ἀπὸ τὴν Ἄρτην». Ἄξιον ἐν τούτοις σημειώσεως εἶνε ὅτι ἐνίοτε εὐρίσκομεν ὑπογράφομενον τὸν Ζαχαρίαν «Zacharias Cerganus Ithacensis graecus» καὶ ὁ Σχμίδιος ἐν ἐπιγράμματι αὐτοῦ εἰς τὸν Γεργανὸν καλεῖ αὐτὸν «Γεργάνου τοῦ Ἰθακέως» (παρὰ Legrand ἐν ἀν. σ. 166.) Ἄξιον ἐπίσης σημειώσεως εἶνε ὅτι ἐνιαχοῦ ἐνῶ τὸ λατινικὸν κείμενον φέρει τὴν ὑπογραφὴν «Zacharias Gerganus Ithacensis graecus» τὸ ἀπέναντι αὐτοῦ ἑλληνικὸν κείμενον φέρει τὴν ὑπογραφὴν «Ζαχαρίας Γεργανός ἐκ πόλεως Ἄρτης» (παρὰ Legrand ἐν ἀν. 159 ἑ).

9. Περὶ τῆς ἐκδόσεως ταύτης παρὰ ἰδίᾳ Legrand ἐν ἀν. σελ. 159—170.

10. Περὶ τῆς ἐκδόσεως ταύτης παρὰ ἰδίᾳ Legrand ἐν ἀν. σελ. 155.

καὶ ὁ ἔλεγχος αὐτῆς ὑπὸ τοῦ Καρυοφύλλη¹ παρ' ὅλας τὰς ἀντιρρήσεις τοῦ Δημητρακοπούλου².

Ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. ΣΕ' 94 καταλοίπῳ τοῦ Σπ. Λάμπρου ἀναφέρεται ἀνέκδοτον ἔργον τοῦ Ζαχαρίου τοῦ Γεργανοῦ φέρον ἐπιγραφὴν «Ἐξήγησις εἰς τὴν τοῦ Ἰωάννου τοῦ ὑψηλοτάτου θεολόγου Ἀποκάλυψιν» καὶ σωζόμενον ἐν τῷ κώδικι Laurentianus graecus 77 τῆς ἐν Ὁξωνίῳ Βοδληϊανῆς Βιβλιοθήκῃ³ γραφέντι κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα πιθανῶς ὑπὸ τοῦ ἰδίου τοῦ Γεργανοῦ.

Αἱ ἀκόλουθοι εἰδήσεις, ἃς παρέχει ἡμῖν ὁ Λάμπρος ἐν τῷ ΣΕ' 94 καταλοίπῳ αὐτοῦ περὶ τοῦ ἔργου τούτου τοῦ Γεργανοῦ⁴ εἶνε πολύτιμοι καὶ θέλουσιν ἀναμφιβόλως δώσει ἀφορμὴν εἰς λεπτομερεστέραν ἐξέτασιν τοῦ ἔργου τούτου τοῦ Γεργανοῦ, τῆς ἐξηγήσεως εἰς τὴν Ἀποκάλυψιν τοῦ Ἰωάννου.

Κ. Ι. Δ.

Ἄγνωστον ἔργον Ζαχαρίου Γεργανοῦ

Τοῦ ἐξ Ἀρτης συγγραφέως τοῦ δεκάτου ἐβδόμου αἰῶνος Ζαχαρίου Γεργανοῦ, ὃν κακῶς Γεργάνον τονίζει ὁ Σάσας (Νεοελληνικὴ φιλολογία σ. 308) ἐν καὶ μόνον οὗτος ἐγίνω-

1. Περὶ τοῦ ἔργου τοῦ Ματθαίου Καρυοφύλλη - Ἐλεγχος τῆς γαιδε-
χριστιανικῆς Κατηχήσεως Ζαχαρίου τοῦ Γεργανοῦ ἀπὸ τὴν Ἀρτην: σφβλ.
Legrand ἐν. ἀν. σελ. 285-288.

2. Πρβλ. Δημητρακοπούλου ἐν ἀν. σελ. 48. Ὁ φιλόσοφος Δημητρακό-
πουλος ἐλέγχει τὸν Σάσας ὡς μὴ ἀναγνόντα τὴν Κατήχησιν τοῦ Γεργανοῦ
ἀλλ' ἐκφέρουσα κρίσιν στηριζομένην ἐπὶ τοῦ Καρυοφύλλη. Διὲν γινώσκω ἂν
ὁ Σάσας «ἀνέγνω» τὴν Κατήχησιν τοῦ Γεργανοῦ, ὁ Δημητρακόπουλος ὁμοίως
πάντως ἢ οὐκ ἀνέγνω ταύτην ἢ οὐκ ἔγνω, ἢ ἀνέγνω.

3. Πρβλ. Coxe Catalogi codicum manuscriptorum bibliothecae Bod-
leianae. Pars prima. Ἐν Ὁξωνίῳ 1853 σελ. 561 ἔ.

4. Ἄξιον σημειώσεως εἶνε ἐνταῦθα ὅτι ὁ Λάμπρος ἐν τῷ Ν. Ἑλληνο-
μνήμονι ἔχει ἤδη ἀνακοινώσει ἐν μερεὶ τὰ ἐνταῦθα πληρέστερον ἀνακοι-
νούμενα. (Ν. Ἑλλ. τομ. 4 σελ. 486 ἐπὶ τὴν ἐπιγραφὴν «Ἡ ἐξήγησις εἰς
τὴν Ἀποκάλυψιν τοῦ Ζαχαρίου Γεργανοῦ».

σκεν ἔργον, τὴν ἐν Οὐίπτεμβέργῃ τῷ 1622 ἐκδοθεῖσαν Και-
νήν Διαθήκην. Ἀλλὰ πλὴν αὐτοῦ σώζεται ἐν τῷ κώδικι Lau-
danus graecus 77 τῆς ἐν Ὁξωνίῳ Βοδληϊανῆς βιβλιοθήκης
Ἐξηγήσεις εἰς τὴν τοῦ Ἰωάννου τοῦ ὑψιλωτάτου θεολόγου
ἀποκάλυψιν ἐγγράφη, εἰς τὴν δόξαν τοῦ θεοῦ καὶ σωτηρίαν τῶν
ἐρθοδόξων Ἰωμαίων παρὰ Ζαχαρίου ἱερέως ἰδιωρθωμένον εἰς
ἱερομονάχου τοῦ Γεργανοῦ τοῦ τῆς ἁγίας θεολογίας διδασκά-
λου καὶ πρωτεκθίκου (αἱ δύο τελευταῖαι λέξεις διεγράφησαν
καὶ ἀντὶ αὐτῶν ἐτέθη ἐκ πόλεως Ἄρτης, ἔτει τῆς ἐνσάρκου
ἐκκομιχῆς 1626 Αὐγούστου 20».

Ὁ πρόλογος τοῦ ἔργου τούτου ἔχει ἐν τῷ ἀνορθογράφῳ
κώδικι ὧδε.

Χαίρε ἀγαπιτὲ ἀναγνώστη, ἡ ἀγάπη ὅπου ἔχω πρὸς τὴν
τοῦ θεοῦ ἐκκλησίαν, μὲ ἀνάγκασεν νὰ ἐξηγήσω τὴν τοῦ μακα-
ρίου Ἰωάννου ἀποκάλυψιν διὰ νὰ λάβουν οἱ λαϊκοὶ καρπὸν
τινὰ παρὰ αὐτῆς· ὅτι πολλοὶ τὴν διαβάζουν καὶ δὲν ἐγνωρίζ-
ζουν οὔτε καταλαμβάνουν τὴν τῶν ῥημάτων ἔννοιαν καὶ εἶναι
μεγάλῃ ἀδολεσχίᾳ κατὰ τὸν ἄριστον φιλόσοφον τὸν μακάριον
Παύλον· ἐὰν οὖν μὴ εἰδῶ τὴν δύναμιν τῆς φωνῆς, ἔσομαι τῷ
λαλοῦντι βάρβαρος· καὶ ὁ λαλῶν ἐμοὶ βάρβαρος. Πλὴν πολλοὶ
τετυφομένοι καὶ ἐσκοτισμένοι τῇ διάννοίᾳ καθῶς λέγει ὁ μα-
κάριος Παύλος ὅπου διὰ τὴν φυσικὴν τοῦς κακίαν ἢ διὰ νὰ
δειξουν εἰς τοῦς ἀπλοῦς πῶς κάτει ἰξεύρουν ἢ καὶ διὰ τί ἐπο-
τίσθησάν τὴν ἐν Ῥώμῃ καινοτομίαν θέλουν λαλύσειν διε-
στραμμένα καὶ στρεβλὰ περὶ τοῦ παρόντος ἔργου, ὡς εἶναι τὸ
ἴδιον αὐτῶν πλὴν τῶν τοιούτων σπερμολογίματα οἱ συνειτοὶ
καὶ θεοφοβοὶ ἀντὶ οὐδενὸς τὰ ἔχουν. Τὰ λοιπὰ θέλεις εὐρεῖν
ἀγαπιτὲ ἀναγνώστα ἐν τῷ παρόντι ἔργῳ πολλὰ ἐναντία τῆς
γραμματικῆς, καὶ ζητῶ παρὰ σοῦ συγχώρησιν, ὅτι ῥωμαῖος
ἤμην τῇ πίστει, Λατῖνος δὲ τῇ γλώσσῃ.

Ἐρωσθε

Ἄλλ' ὁ πρόλογος οὗτος εἶνε διαγεγραμμένος. καὶ ἐν ρ. 25—26 εὐρίσκεται εἰσαγωγή εἰς τὴν ἐρμηνείαν τῆς Ἀποκαλύψεως ἐν ἐλληνικῷ κειμένῳ καὶ λατινικῇ μεταφράσει ἀπεναντι αὐτοῦ. Ἐμελλε δὲ αὕτη πιθανῶς ἐν τῇ διὰ τοῦ τύπου ἐκδόσει νὰ προταχθῇ ἀντὶ τοῦ διαγεγραμμένου προλόγου.

Ἐν δὲ ρ. 26 ἔπεται ἀφιερωτικὴ ἐπιστολή, ἀπευθυνομένη «τῷ πανιερωτάτῳ καὶ πρακτικωτάτῳ μητροπολίτῃ τῆς ἁγίας ἀρχιεπισκοπῆς Ναυπάκτου καὶ Ἄρτης καὶ ἐπιτρόπῳ πατριαρχικῷ ἁγιωτάτῳ Κυρίῳ Κυρίῳ Γαβριήλ καὶ ἐμῷ κατὰ πνεῦμα πατρὶ καὶ φιλανθρωποτάτῳ καὶ ἁγίῳ λογοθέτῃ τῷ Λεονδίτzieh καὶ ἀδελφῷ αὐτοῦ Νικηφόρῳ τῷ σκευοφύλακι καὶ Μανουήλῳ ῥάπτῃ καὶ Μανουήλῳ Λεονδίτzieh Λεονδάρῃ Στάτῳ τῷ ἐκκλησιάρχῃ, Ἀντωνίῳ Κοθώνῃ τῷ ἐπιτρόπῳ Δημητρήῳ τῷ Στατῷ καὶ πρωτοψάλτῃ τὸν ἐν Χριστῷ ἀσπασμόν».

Ἐχει δὲ ἡ ἀφιέρωσις αὕτη ὧδε.

Τὰ ἀκριβώτερα εἶναι καὶ ἀγαπιμενώτερα λέγουν οἱ ἔξω σοφοί, πανιερώτατε δέσποια, εὐγενέστατοι ἄρχοντες, συνήθεια εἶναι τῶν διδασκάλων ὅτι τὰ βιβλία ὅπου βάνουν εἰς τύπον νὰ τὰ ἀφιερώνουν καλλοῖς καὶ τίμοις πρῶσοποις καὶ μάλειστα ἐδικώτεροις καὶ ἐτοῦτο δικαίως, ὅτι τὰ ἀκριβώτερα εἶναι πλεον ἀγαπιτά. Λοιπὸν κατὰ τὴν συνήθειαν τῶν σοφῶν δὲν ἐθέλησα ἄλλονῶν ἐτοῦτο τὸ θεάρεστον ἔργον ὅπου βούλομαι σὺν θεῷ νὰ βάλω εἰς τὸν τύπον νὰ προσιλῶσο καὶ ἀφιερῶσο ἄλλοις ἀνδράσι παρὰ τῇ ὑμετέρῃ φιλανθρωπίᾳ, ὅτι ἐπειδὴ καὶ ἡμεσθεν μὲ τὸν σύνδοσμον τοῦ αἵματος δεμένοι δὲν ἔπρεπεν ἄλλοις ἀνθρώποις ξένοις νὰ ἀφιεροθῇ τὸ ἔργον, δεύτερον δι' ἐπεδὲ κόπου καὶ ἀναλόματα διὰ τοῦ τύπου δίδεται, πρέπον καὶ δίκαιον νὰ φεροθῇ τῇ ὑμετέρῃ ἀγάπῃ ἵνα ὅστινὸς χεῖρας ἐλθῇ ἢ τῆς ἀποκαλύψεως ἐξήγησις νὰ ἔχειται τὸ αἰώνιον μνημόσυνον καὶ νὰ φανεροθῇ πολλοῖς ἢ ἀγάπη ὅπου ἔχειται πρὸς τὴν πατρίδα καὶ ὅλην τὴν τοῦ Χριστοῦ ἐκκλη-

σίαν ὅτι βλέπομεν πολλοὺς ὁ τοῦ καὶ κάστρον καὶ ἄλλὰ σωμα-
τικῶ ἐκάμαν ἔργα, ὅμως οὔτε ὄνομα πλέον ἐκεῖνων ηἰκούεται
ὅτι τόσην μεγάλην ὠφέλιαν εἴφεραν τῆς ψυχῆς ὡς ἂν ἡ ἐξή-
γησις εἰσὶν ὅπου ἔαν καὶ ἐποιμελήθηται νὰ βαλθῆ εἰς τὸν
τύπον, ὅχι τὸ ὄνομα σας καὶ τὸ μνημόσινον εἶναι παντοτινόν,
ἀλλὰ καὶ ψυχοφέλιαν θέλει εἶναι μεγάλην. Ἐρωσθε. Ἐν
Χριστῷ δοῦλος Ζαχαρίας ἱερομόναχος καὶ πρωτέκδικος
Ἄγιος.

Ἔπεται ἀπὸ φ. 9—132 αὐτῆ ἡ ἐρμηνεία ἐναλλὰξ «ἐπο-
μένου τοῦ κειμένου» (sic) καὶ τούτου ἐν νεοελληνικῇ παραφρά-
σει καὶ εἶτα τῆς εἰς ἕκαστον προτασσόμενον χωρίον ἐξηγήσεως.

Ὁ κῶδιξ ἐπὶ χάρτου λείου εἰς φύλλον κατὰ τὸν 15' αἰῶνα
γεγραμμένος πιθανῶς ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Γεργανοῦ.